

A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961–1965)

A nemzetközi kapcsolatok szabályozása az 1956-os forradalom leverését közvetlenül követően, mint az élet egyéb területén szinte minden, a hatalmat megszerző Kádár-csoport számára belügyi és állambiztonsági kérdés is volt. A megtorlás és a represszió légkörében nemcsak az államközi, diplomáciai kapcsolatok, de a lakosság eddig sem túl gyakori és rendszeres hivatalos vagy magánjellegű kiutazásai is – leszámítva azt a rövid időt, amikor az osztrák és jugoszláv határokon menekülők százezrei hagyták el az országot – szinte lehetetlenné váltak.

A magyarországi régi-új pártvezetés, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a forradalom leverését, a megtorlásokat követő nemzetközi elszigeteltségből megpróbált „kitörni”, de nem csak az államközi, diplomáciai kapcsolatokat, hanem a nemzetközi érintkezések egyéb, alsóbb szintjeit is normalizálni kívánta. A gazdasági kapcsolatok, a külkereskedelem beindításához elengedhetetlen volt a hivatalos kiutazások szabályozása. Ezért legelőször a hivatalos külföldi utazások engedélyezésének rendjét alakították ki. Ezt a kérdést 1957-ben kormányhatározattal szabályozták.¹ Később a ki és beutazások során felmerülő kémelhárítási, hírszerzési feladatokat,² majd az útlevel és vízumrendszert hangolták össze.³

A MSZMP Politikai Bizottság (PB) 1961. február 7-i ülésén tárgyalta meg a Központi Bizottság Adminisztratív Osztálya javaslatát a külföldi kapcsolatok szabályozására, amely az állami intézményekben történő ellenőrzés megjavításával, illetve az idegenforgalom növekedésével kialakult „új helyzet”-re kívánt választ adni. Ezért, illetve a Magyarország elleni „hidegháborús propaganda” hatásának csökkentése érdekében a politikai vezetés nem ellenezte, hanem inkább támogatta a kapitalista országokból érkező turistaforgalom növekedését, abban bízva, hogy többségük pozitív tapasztalatokat szerezve – és minél több devizát itt hagyva – tér vissza hazájába. Ugyanakkor a hatalom, ha nem is támogatta, de bizonyos keretek között egyre inkább eltűrte a magyar állampolgárok nyugati utazásait is. Ennek a „nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére irányuló politikának” eredményeképpen 1961-re megsokszorozódott a kapitalista országok és Magyarország közötti hivatalos és magán (turista) be- és kiutazások száma, megnőtt az idegenforgalom jelentősége.

A PB jelentése szerint ugyanakkor ezzel együtt az ellenséges aknamunka és propaganda is egyre aktívabb lett, de a belügyi szervek – elsősorban a kémelhárítás – nem volt felkészülve sem technikailag, sem szervezetileg a megnövekedett utasforgalom ellenőrzésére. Az egyik legnagyobb probléma az volt, hogy az állami és egyéb intézményekben a ki- és beutazások intézése nem volt egységesen szabályozva, nem tisztázták, hogy ki dönthet a kiutazó személyekről, illetve hogy a beutazó külföldi állampolgárok kísérése, megbízható tolmácsokkal való „ellátása” kinek a feladata, illetve kinek a felelőssége. Ezért a PB az állami intézményekben történő ellenőrzés megjavítása érdekében „külföldi kapcsolatok osztályainak” megalakítását határozta el.⁴

A Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai végül a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1961. novemberi határozatával⁵ alakultak meg. A BM III. Főcsoportfőnök-helyettesének egy évvel később – az új osztályok működéséről – készített jelentése szerint a megfelelő „káderek” hiánya és egyes szervek vezetőinek vonakodása megnehezítette ugyan az NKO-k felállítását, de 1962 augusztusáig a legtöbb intézményekben megalakították őket. Az öt minisztériumba és a három főhatósághoz ekkor összesen nyolc szt- (azaz szigorúan titkos) állományú tisztet helyeztek: négyen osztályvezetőként, hárman osztályvezető-helyettesként, egy pedig a titkárságon mint csoportvezető nyert beosztást. Többen azért nem kerültek magasabb pozícióba, mert az intézmények vezetői ragaszkodtak a saját munkatársaikhoz, akiket azonban a Belügyminisztérium nem tudott szt-állományba venni. (Úgy tűnik az állambiztonság nem rendelkezett minden esetben a legjobb érdekérvényesítő képességgel.) A nyolc tiszt közül hatan már régóta a Belügyminisztérium különböző pozícióiban dolgoztak, és csak

kettőt vettek ekkor – már mint NKO-vezetőket – szt-állományba. A Művelődésügyi Minisztériumban pedig ún. „Tolmács csoport” alakult, ahol ketten voltak szigorúan titkos minősítésű operatív tisztek.⁶ (A Belügyminisztériumban – 1956 decemberében, előbb mint referatúra, majd mint csoport és később mint önálló osztály – is megalakult az NKO, amelynek fő feladata azonban nem a ki- és a beutazások ellenőrzése, hanem a „baráti” országok állambiztonsági szerveivel való kapcsolattartás volt.)

A frissen megalakult NKO-k feladata a hivatalos útlevél- és vízumügyek intézése, a nemzetközi értekezletek szervezése, a kapitalista országokból visszaérkezett magyar állampolgárok beszámoltatása lett. Nemcsak a hivatalos kiküldetéssel kiutazó, vagy beérkező személyeket vizsgálták, hanem a magánjellegű, turista, vagy rokonlátogatások során történő be- és kiutazások ellenőrzését is végezték. Meghatározták, hogy a különlegesen fontos üzemekbe, tehát az atomenergiával és elektronikával, a híradástechnikával és kohászattal kapcsolatos kutató intézetekbe, a Kohó és Gépipari Minisztérium hadiipari részlegéhez (KGM/B) tartozó gyárakba, üzemekbe,⁷ a nagyobb ipari kombinátokba, illetve a nyugati exportra dolgozó vállalatokba milyen körülmények között látogathatnak külföldi állampolgárok. A katonai szempontból legfontosabb objektumok közvetlen környékét pedig lezárták a külföldiek elől, és a turistaként vagy rokonlátogatóként beutazó nyugati állampolgárok csak a vízumjaikban – előre egyeztetett és – engedélyezett városokban, járásokban tehettek látogatást. További feladatuk volt a ki- és beutazók ellenőrzése, nyilvántartásuk megszervezése, valamint egyes nemzetközi rendezvények (pl. súlyemelő világbajnokság, rákszűrő kongresszus) biztosítása, ellenőrzése, vagy éppen egy-egy disszidálási kísérlet megakadályozása volt. A nemzetközi kapcsolatok osztályai biztosították az operatív szervek ügynökei kiutazásához a fedést, vagy pedig a „baráti” állambiztonsági szervek kérésére megszervezték az illető célszemély magyarországi ellenőrzését.

Az NKO kettős alárendeltségű szerv volt. Szervezetét, hatáskörét a BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökséggel egyeztetett, és az illetékes miniszter által jóváhagyott ügyrend határozta meg. Az NKO-k fedése alatt működő szt-állomány hivatali munkájáért közvetlenül az illetékes miniszternek (helyettesének) vagy a főhatóság vezetőjének volt felelős, míg az operatív intézkedéseikért a BM III/II. Csoportfőnöknek számolt be. Az NKO „takarása” alatt végzett operatív munkát a III/II-6. Osztály vezetőjének irányítása alapján volt köteles megszervezni. Ennek az osztálynak volt a feladata a hadiipar, a közlekedés, a hírközlés, illetve a minisztériumok és főhatóságok preventív védelmének az ellátása. A nemzetközi osztályokra telepített szt-állományú tisztek a magyar állampolgárok kapitalista országokba történő kiutazása során a kiutazó személyt szerepeltetnie kellett az illetékes minisztérium vagy főhatóság külföldi utazási tervében, a kiutazó személyt le kellett ellenőriznie (különösen, ha hat hónapra, vagy annál hosszabb időre utazott tőkés országba), és ha probléma merült fel az illetővel szemben, akkor biztosítania kellett, hogy más dolgozó utazzon helyette. Biztosítania kellett továbbá a BM III. Főcsoportfőnökség tisztjeinek, ügynökségének operatív célból történő kiutaztatását, delegációkba történő behelyezését is, és a kiutazók felkészítését és beszámoltatását – amennyiben különösen fontos operatív érdek ezt megkívánta – személyesen kellett elvégeznie. (Természetesen a hivatalos utakkal kapcsolatos összes útlevél- és vízumügyeket is intéznie kellett.) Másrészről feladata volt – ügynökség, társadalmi és hivatalos kapcsolatok bevonásával – a külföldi állampolgárok ellenőrzése, tanulmányozása is. Kezdeményeznie kellett, hogy azok a nyugati szakemberek, kereskedők, akikről előzetesen feltételezni lehetett, hogy nem pusztán kereskedelmi céllal utaznak be Magyarországra, ne kaphassanak bármely nekik tetsző időpontban beutazási engedélyt, vízumot. A külföldiek programjába is beleszólhatott, el kellett érnie, hogy ne szerepeljen a programban fontos katonai objektum, továbbá olyan üzem, gyár, tudományos intézet meglátogatása, amely az ellenséges hírszerző szervek érdeklődési körébe tartozhatott.

Az szt-állomány konspirációs helyzetének védelme érdekében közvetlen kapcsolatot csak a III/II. Csoportfőnökség kijelölt beosztottjával tarthatott, utasításokat, feladatokat csak tőle fogadhatott el, és a végrehajtásról is csak neki számolhatott be. A minisztérium vagy a főhatóság vezetőjének csak a III/II. Csoportfőnökség ügyrendjében meghatározott vezetők előzetes engedélye alapján adhatott tájékoztatást. Két év alatt a

különböző intézményekben létrehozott Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai hozzávetőleg 22.000 útlevél és vízumkérelmet intéztek el, több mint félszáz rendezvényt biztosítottak, ügynökjelölteket tanulmányoztak, valamint több „disszidálásra” való csábítást lepleztek le, illetve akadályozták meg.⁸

Az alább közölt dokumentumok az NKO-k megalakításának általános okairól, valamint egy konkrét intézményben, a Magyar Testnevelési és Sport Hivatalban⁹ (MTSH) a Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya felállításának körülményeiről tájékoztatnak. Az újonnan létrehozott osztályok lényegére – és a pártállami struktúrának a politikai rendőrséggel való szimbiózisszerű együttélésére – utal az MTSH-ban az NKO felállításakor kialakult helyzet. A Magyar Testnevelési és Sport Hivatal Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya „elődje” a Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztálya volt, amelynek az osztályvezetőjét korábban a Pártközpontból nevezték ki. Az NKO felállításakor ezért pillanatnyi zavar keletkezett, hogy ki lesz az új osztály vezetője. Azonban leváltás helyett a belső reakció elhárító osztály javaslata értelmében az osztályvezető szét-állományba került, alapvető operatív kiképzésben részesült és maradt az osztály élén, annak ellenére, hogy egyetlen idegen nyelvet sem beszélt! A dokumentumokból kiderül az is, hogy négy évvel később – a már Magyar Testnevelési és Sportszövetségnek (MTS) nevezett intézményben – még mindig a Belügyminisztériummal nem egyeztetett ideiglenes ügyrend volt érvényben, továbbá, az hogy milyen sok volt a bizonytalanság a nemzetközi osztályokon rendszeresített szét-állomány helyzetével, szerepével kapcsolatban. Az itt publikált források a Magyar Országos Levéltárban, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában találhatóak meg.

Dokumentumok:

1. A Politikai Bizottság határozata a külföldi kapcsolatok szabályozására, 1961. február 20.

Belügyminisztérium
KB Adminisztratív Osztálya

Szigorúan titkos!

Javaslat
a Politikai Bizottsághoz
az idegenforgalom növekedésével kapcsolatos ellenséges aknamunka korlátozására
teendő néhány intézkedésre

A nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére irányuló politikánk eredményeként az utóbbi években a kapitalista országok viszonylatában is megsokszorozódott az idegenforgalom, a hivatalos és magánbeutazások, illetve kiutazások száma. Ez nagymértékben hozzájárult az ellenünk irányuló hidegháborús propaganda hatásának csökkentéséhez. A beutazó kapitalista állampolgárok többsége pozitív tapasztalatokat szerzett a Magyar Népköztársaságról és eredményeinkről. Egy részük hazájukba visszatérve a békés együttélés és a szocializmus mellett fejt ki propagandát. A kapitalista országokba kiutazó magyar állampolgárok többsége a szocializmusba vetett hitében megerősödve tér vissza hazájába.

Ugyanakkor a tapasztalatok azt mutatják, hogy az ellenség is kihasználja az idegenforgalom adta lehetőségeket a Magyar Népköztársaság és a szocialista tábor elleni aknamunkájához.

Ez szükségessé teszi, hogy a kapcsolatok továbbfejlesztésével egyidejűleg mind állami, mind társadalmi vonalon megfelelő politikai és adminisztratív intézkedéseket tegyünk az ellenséges aknamunka korlátozására.

A Belügyminisztérium szervei 1958 óta több szervezeti és politikai jellegű intézkedést tettek, amelyeknek eredményeként sikerült felderíteniök több olyan ellenséges központot, amelyek az idegenforgalom felhasználásával kémeket küldtek hazánkba, tapasztalatokat szereztek az imperialista ellenséges elemek tevékenységének módszereiről és ellenséges ügynököket tettek ártalmatlanná. Ezek az intézkedések azonban nem bizonyultak kielégítőnek. A Belügyminisztérium szerveinek módszerei nem

alkalmazkodtak eléggé az új körülményekhez és szervezetenként sem igazodtak a megnövekedett feladatokhoz. Ugyanolyan létszámú erők dolgoznak ma is az idegenforgalom elhárításában, mint 8-10 évvel ezelőtt. Az elhárítás technikai biztosítása is elmaradt. Nem használják ki a Belügyminisztérium összes lehetőségeit. Komoly hiányosság e téren, hogy bizonyos kezdeményezések ellenére nem vették megfelelően igénybe a Magyar Népköztársasághoz hű állampolgárok, a különböző állami és társadalmi szervek segítségét és lehetőségeit az ellenséges tevékenység elleni harcra.

Az eredményes kémelhárító munkát gátolja, hogy az állami és társadalmi szervezetekben a ki- és beutazások intézése nincs egységesen rendezve. A korábban hozott határozatok ellenére ma is előfordul, hogy illetéktelen személyek döntenek a ki- és beutazások ügyében. A külföldi állampolgárok kísérése, politikailag és erkölcsileg megbízható tolmácsokkal való ellátása nincs megfelelően biztosítva. Intézkedések hiányában a kapitalista állampolgárok katonai és más szempontból fontos állami intézményeket szabadon látogatnak. (Nemrégiben a Központi Fizikai Kutató Intézetben egy belga állampolgár kíséret és ellenőrzés nélkül szabadon járt-kelt a laboratóriumban és az Intézet más fontos területein.)

Súlyos gondatlanságok mutatkoznak az államtitkok megvédése terén. Sok a felelőtlen fecsegés. Ennek következtében ellenséges elemek könnyűszerrel jutnak hozzá államtitkot képező adatokhoz. (Aradi István imperialista kém tömegével jutott hozzá olyan titkos adatokhoz és dokumentumokhoz, amelyekhez beosztásánál fogva semmi köze sem volt.¹⁰ Az elmúlt hetekben a Dunai Vasműben a KGST-hez tartozó országok képviselői tanulmányoztak és megvitattak egy fontos találmányt. A tanácskozáson résztvevő szovjet delegátusok figyeltek fel arra, hogy a tanácskozáson jelen van két osztrák mérnök is, akiket a gyár főmérnöke hívott meg.). Az éberség ellanyhulásában és a lazaságokban az is közrejátszik, hogy nem megfelelő a tömegek tájékoztatása az ellenség tevékenységéről és a legfontosabb intézményeinkben sem folyt elég céltudatos harc az éberség fokozásáért.

Határozat

Az ellenséges aknamunka korlátozására, a hibák megszüntetésére olyan intézkedéseket kell tenni, hogy a becsületes szándékú magyar és külföldi állampolgárok zaklatását ne eredményezzék.

1. A PB megbízza a Belügyminisztert, hogy az új helyzetnek megfelelően erősítse az imperialista hírszerzőszervek elleni elhárító munkát. Biztosítsa az összes belügyi erők (különböző operatív szervek, rendőrség, karhatalom, határőrség, önkéntes rendőrség stb.) koordinált tevékenységét az idegenforgalom megnövekedésével jelentkező kémelhárítási feladatok megoldása érdekében.

2. A Belügyminisztérium szervei az imperialista hírszerzőszervek elleni harcban fokozottabban támaszkodjanak Népköztársaságunkhoz hű, becsületes állampolgárok segítségére.

a) A Politikai Bizottság jóváhagyja, hogy az államtitok védelme érdekében a Belügyminisztérium felvilágosító előadásokat tartson: fegyveres testületek, munkásőrség, minisztériumok, ki- és beutazásokban leginkább érintett országos szervek és intézmények, hadiüzemek, jelentős kutató- és tervezőintézetek beosztottai előtt. Ismertetni kell az ellenséges hírszerző szervek módszereit, érdeklődési irányát és a szükséges tennivalókat, tevékenységük megakadályozására.

b) A kapitalista országokban rendezett nemzetközi találkozók, vásárok, kiállítások és nagyobb turistacsoportok kiutazása esetén, valamint az országba beutazó kapitalista állampolgárok ellenőrzése céljából fokozottabban támaszkodjanak elsősorban a párt- és KISZ-tagok segítségére. Tájékoztatni kell őket, hogy adott esetben az ellenségnek milyen tevékenységével számolhatnak. Ki kell oktatni őket, hogy az ilyen esetekben milyen magatartást tanúsítsanak és milyen segítséget kaphatnak a BM szerveitől.

c) Tömeges beutazások esetén a KISZ, a szakszervezet és más tömegszervezetek adjanak nyugati nyelvet beszélő önkéntes társadalmi segítséget a külföldiek alkalomszerű ellenőrzéséhez.

3. Az állami szervek vonalán történő ellenőrzés megjavítására az alábbi intézkedéseket kell tenni:

a) A nemzetközi kapcsolatok szervezettebbé tétele és az állami ellenőrzés fokozása érdekében a ki- és beutazásokkal legjobban érintett minisztériumok és országos főhatóságoknál külföldi kapcsolatok osztályait kell szervezni, amelyek az illetékes miniszternek, illetve a főhatóságok vezetőinek legyenek közvetlenül alárendelve. (Ezeket az osztályokat a meglévő státuskereten belül kell megoldani). A külföldi kapcsolatok osztályai foglalkozzanak a hivatalos útlevél- és vízumügyekkel, nemzetközi értekezletek szervezésével, a kapitalista országokból visszatértek beszámoltatásával. Az osztályok élére megbízható, párthű elvtársakat kell állítani.

Biztosítani kell, hogy a külföldi kapcsolatok osztályai nyújtsanak segítséget a Belügyminisztériumnak.

b) A Belügyminisztérium biztosítsa, hogy idegenvezetők és tolmácsok csak politikailag és erkölcsileg megbízható személyek legyenek, akiket a Művelődésügyi Minisztérium vegyen központi nyilvántartásba.

c) Az illetékes minisztériumok és főhatóságok a belügyminiszterrel egyetértésben adjanak ki utasítást, amely szabályozza, hogy a különlegesen fontos üzemekbe milyen körülmények között látogathatnak külföldi állampolgárok. Ezek látogatását a következő kategóriájú üzemeknél és intézményeknél kell korlátozni: 1. Az atomenergiával és elektronikával, híradástechnikával és kohászattal kapcsolatos kutató intézetek, 2. a KGM/B. vállalatok, 3. nagyobb ipari kombinátok, 4. nyugati exportra dolgozó vállalatok.

A Belügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztériummal egyetértésben intézkedjen annak érdekében, hogy katonai szempontból legfontosabb objektumaink közvetlen környékét lezárják a külföldiek elől. Ezt az útlevél- és vízumkérelmek elbírálásánál is figyelembe kell venni.

d) Turistaként, rokonlátogatóként beutazó kapitalista állampolgároknak adandó vízumokban meg kell határozni azt a várost, vagy járást, amelyeket ők kértek meglátogatni és amelyet engedélyeztek számukra.

4. A Központi Bizottság Agit[ációs és]prop[aganda] Osztálya gondoskodjon arról, hogy a pártszervezetek időközönként foglalkozzanak az imperialisták aknamunkájának azon jelenségeivel, amelyek a kapcsolatok bővülésével egy időben jelentkeztek.

A Belügyminisztérium adjon segítséget az Agitprop. Osztálynak ehhez a munkához.

Azon intézmények pártbizottságai, melyek leginkább érintve vannak a nemzetközi kapcsolatokban, időnként tűzzék napirendre az éberséggel, a titkok védelmével és az imperialista hírszerzés elleni védekezéssel kapcsolatos problémákat. A Belügyminisztérium illetékes szervei adjanak tájékoztatást a pártszerveknek a területükön tapasztalt jelenségekről.

Budapest, 1961. február 20.

[MOL 288. f. 5/221. ő. e. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

2. „Major” fedőnevű informátor jelentése a Magyar Testnevelési és Sport Hivatal Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztályával kapcsolatban, 1961. július 13.

Belügyminisztérium
II/5-f. alosztály

Szigorúan titkos!
Adta: „Major” informátor
Vette: Primus Károly r. őrnagy
Idő: 1961. július 13.
Tárgy: Az MTSH Külügyi
Osztályáról

Jelentés
Budapest, 1961. július 13.

A Sporthivatal¹¹ szervezeti konstrukciója „örök” probléma. Sajnos igen sok esetben a létrehozáskor és a szervezeti módosításokkor is a feladat legcélszerűbb megoldására való törekvés érvényesült mindenkor. A Hivatalon belül a Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztálya, illetve a nemzetközi kérdések, ügyek intézése ugyancsak az előbb említett „örök” problémához tartozott, tartozik, s remélhetőleg mégis megoldható.

Mi ennek az oka?

Az, hogy a nemzetközi kérdéseket úgy próbáltuk kezelni, mint a sport egyik önálló területe. Ez a sportpolitika tekintetében rendben is van, de ez az Elnökség dolga, viszont szigorúan a sporteseményekre és sportkapcsolatokra épül, melynek megvannak az elvei. Abban a pillanatban, mikor a Hivatalon belül külön területté akarjuk változtatni – egy maihoz hasonló „lar pour lar” [sic!] – önmagáért való tevékenység lesz.

A sport nemzetközi kapcsolatai[t] igen alkalmas területté lehet [tenni] – ha a politikai elgondolásokat ügyesen ágyazzuk belé – e nélkül viszont igen nagy „veszélyek” forrása lehet. Mi a baj ma?

a) A „politikai” elgondolásokat külön választjuk, s ebben egy nem egészséges titokzatosság uralkodik. Vagyis arról van szó, hogy az rendben van, hogy az „elhárító vagy hírszerző” tevékenység támogatása belső szerveinkkel együttműködve, őket támogatva, titokban folyik. De arra egyáltalán nincs szükség, hogy a „hétköznapi” sportügyeket is misztifikálják. Ez bizalmatlanságot kelt, s részben sejtetni engedi az előbbi ügy támogatását.

b) A másik baj, hogy az osztályon megoszlanak az erők, vannak „szak” előadók és vannak ún. „nemzetközi szakértők”. Ez pedig helytelen. Egy ember sem mozoghat nemzetközi vonalon, aki nem lát, nem értékel és nem tájékoztat. Ilyen tekintetben a mi embereink vagy „félénkek” vagy „egyoldalúak”. Ez pedig a munkában többnyire bizonytalanságot idéz elő, akár hivatalon belül a szakkérdésekben, akár a külföldiekkel való kapcsolatokban.

c) Hiba, hogy nálunk az események, történések, tárgyalások és személyleírások, jellemzések – még szakmai szempontból is – csak hézagosan történnek meg. Nem is beszélek az elhárítás szempontjáról, melyhez a belső anyagok sok esetben igen értékes adatokat szolgáltatnának.

d) Végül pedig a mi osztályunk személyi összetételét és annak változatait végig kísérve elég nyugtalanító kép tárul ki, bár az utóbbi időben a javításra megvan a törekvés.

Becz Imre egy becsületes elvtárs, akiben a bizalom megvan. Kétség ahhoz nem fér, hogy jó szándékú és igyekszik munkáját tehetségéhez mérten elvégezni. Mi az, ami – mint vezetőből – hiányzik?

Először is a nemzetközi munka sokrétűségéhez szükséges képzettség, tapasztalat még hiányos – jóhiszeműsége néhány esetben – ismétlem ezen a téren bizonyos „naivsággal” párosul. Azért írom ezen a téren, mert a nemzetközi munkában nem elég csupán a szakember éleslátása és emberismerete, az a speciális készség vagy képesség nincs még meg, amellyel a szakmai és egyéb járulékos feladatot tudná szerencsésen párosítani.

[...] ¹²

Együtt az egész osztály „kilóg” a hivatali kollektívából, amely azelőtt nem így volt. Mintha ijedtség uralkodna náluk. Ennek okát azonban én a bevezetőben említett okokra vezetem vissza.

Felmerül, hogy há[t] mi lenne a megoldás e kérdésben.

Szerintem:

1. Végig kellene menni a személyeken külön-külön, s megállapítani, hogy alkalmasak-e, képesek-e és akarnak-e teljes értékű nemzetközi munkát végezni. Ha megfelelnek, akkor őket megerősíteni, nem a pozícióról van szó, hanem munkájukról és annak részleteiről, feladatairól.

2. Nagyvonalúbban kell ezt az osztályt irányítani. Vagyis nagy fegyelmet és alaposságot megkívánva hozzásegíteni az embereket ahhoz, hogy a szakkérdésekben ne erőlködve, bizonytalankodva és gátlásokkal, hanem „könnyedebben” (nem a rossz értelemben) dolgozzanak, míg a „komoly” ügyekben tényleg legyen meg a konspiráció és megfelelő hozzáállás. Saját maguk is érzékelik a tájékoztatás szükségességét ezen a vonalon. (Ma úgy néz ki, mintha egyesek sejtenék – szerintem tudják is – a nemzetközi munkának ezt az oldalát és ezért húzódnak vissza.)

3. Végül pedig nem szabad kizárólag adminisztratív vonalon elzárkózni, hanem a szakmai munkával egybeépülten, azzal együtt kell végezni tevékenységüket.

Major

Megjegyzés: Az informátor tájékoztatás céljából készítette a jelentést, melyet felhasználunk a külügyi, ill. Nemzetközi Kapcsolatok Osztályával kapcsolatos javaslatához. A jelentés 1 példányát a II/2-L. alosztálynak megküldjük.

Primus Károly r. őrnagy

[ÁBTL 3.1.5. O-19460/2 29-32. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

3. Jelentése az Magyar Testnevelési és Sport Hivatalnál felállítandó Nemzetközi Kapcsolatok Osztályával kapcsolatban, 1961. július 15.

Belügyminisztérium
II/2-L. alosztály

Szigorúan titkos!

Tárgy: Hegyi Gyula¹³ elvtárral
való beszélgetésről

Jelentés

Budapest, 1961. július 15.

F. hó 13-án megbeszélést folytattam Hegyi Gyula elvtárral, az MTSH¹⁴ vezetőjével, a Politikai Bizottság 1961. február 7-i határozatában megjelölt Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya felállításával kapcsolatban. A megbeszélésnél jelen volt Primus Károly r. őrnagy elvtárs is, aki mint objektumtartó, hivatalos kapcsolatot tart Hegyi elvtárral.

A megbeszélésen tájékoztattam Hegyi elvtársat, hogy a Politikai Bizottság határozatának végrehajtásával kapcsolatban milyen elképzeléseink vannak. Kifejtettem azt is a beszélgetés során, hogy az általam elmondott dolgok nem végleges és megalapozott elvek, hanem csak elképzelések. Az osztály végleges ügyrendjét mi feltétlen az illetékes minisztérium vezetőjével való egyetértésben akarjuk kidolgozni.

A tájékoztatásom után Hegyi elvtárs kijelentette, hogy azzal, amit elmondtam, lényegében máris egyetért, nem talált olyan elgondolást a beszámolómban, amit az MTSH-nál nem lehetne megoldani, sőt örül annak – mondta – hogy titkos állományú operatív tiszt kerül az NKO élére. Azon viszont problémázott, hogy mit fog tenni Becz Imre elvtárral, a jelenlegi NKO vezetőjével. Elmondása szerint Becz elvtárs a munkáját jól látja el. Becsületes, megbízható elvtársnak tartja és nem szívesen váltja le az osztály éléről. Becz elvtárral kapcsolatban még azt is felvetette, nem fog-e ebbe a kérdésbe a Pártközpont beleszólni, hiszen őt erősítésként, kimondottan az NKO vezetőjének küldték a Pártközpontból. Erre a kérdésre annyit válaszoltam, hogy a személyi kérdésekre még visszatérünk és lehet, hogy nem kerül sor Becz elvtárs leváltására. A beszélgetésünk úgy is csak elsődleges tájékozódás és csak később teszünk végleges javaslatot. Becz elvtárral kapcsolatban egyébként olyan tájékoztatást kaptam Komornnyik és Primus őrgy. elvtársaktól, a II/5. Osztály¹⁵ beosztottaitól, hogy ők megfelelőnek tartanak Becz elvtársat titkos állományba átvenni és meghagyni az MTSH-nál az NKO vezetőjének. Javaslom meggondolni Komornnyik és Primus őrgy. elvtársak javaslatát.

A másik kérdés, ami gondot okozott Hegyi elvtársnak, a státusz kérdése volt. Elmondotta, hogy most náluk 8 ember dolgozik az NKO-n, a protokolláris feladatokkal külön a titkárság foglalkozik. Kijelentette, hogy ezen túl több külön státuszt nem tud erre a munkára biztosítani. Miután részletesen elmondotta, hogy az NKO jelenleg mivel foglalkozik, megnyugtattam őt, hogy ezzel a létszámmal a jövőben is meg lehet oldani a feladatokat. Csak azt jegyeztem meg, hogy mi azt szeretnénk, ha a protokolláris ügyeket is az NKO intézné. Ezzel kapcsolatban nem volt Hegyi elvtársnak semmi kifogása.

Végül abban egyeztünk meg, hogy 1 hónap múlva a kérdésre visszatérünk, amikor már konkrétabb formában fogunk az üggyel foglalkozni.

Berecz János r. alezr.
alosztályvezető

Készült: 2 pld.
Kapják: Oszt. vez.
lerakás.
Gépelte: KJné.
Nyt. sz.: 13-?/61.

[ÁBTL 3.1.5. O-19460/2 27-28. Géppel írt tisztázat Berecz János aláírásával.]

4. Kormányhatározat egyes minisztériumok és országos hatáskörű szervek nemzetközi kapcsolatainak szabályozásáról, 1961. november 16.

Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány¹⁶

Szigorúan titkos!
Készült: 48 példányban¹⁷
51. sz. példány

Kapják:
a Kormány tagjai,
Hollai Imre elvtárs,
Péteri István elvtárs,
Erdei Ferenc elvtárs,
Hegyi Gyula elvtárs,
Valkó Endre elvtárs.¹⁸

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
3298/1961. sz. határozata

egyes minisztériumoknál, országos hatáskörű szerveknél a nemzetközi kapcsolatok intézéséről

1. A Kohó- és Gépipari Minisztériumban, a Nehézipari Minisztériumban, a Közlekedés- és Postaügyi Minisztériumban, a Könnyűipari Minisztériumban, a Művelődésügyi Minisztériumban, a Pénzügyminisztériumban, a Földművelődésügyi Minisztériumban, a Magyar Tudományos Akadémián, a Magyar Testnevelési és Sporthivatalnál, a Műszaki- és Természettudományi Egyesületek Szövetségénél 1962. január 1-ig a nemzetközi kapcsolatok intézésére külön szervet (osztály, csoport) kell létrehozni. A nemzetközi kapcsolatok intézésére létrehozott külön szerv személyi állományát a minisztérium, vagy országos hatáskörű szerv jelenlegi létszámkeretéből kell biztosítani.

2. A nemzetközi kapcsolatok intézésére létrehozott szerv csak az illetékes miniszternek (országos hatáskörű szerv vezetőjének), vagy helyettesének van alárendelve. Az illetékes miniszter (országos hatáskörű szerv vezetője) – a belügyminiszter véleményét kikérve – 1962. február 1-ig a szerv ügyrendjét állapítsa meg.

Budapest, 1961. november 16.

Biszkú Béla s. k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt
Kormány elnökhelyettese

[MOL XIX-A-83-b 289. d. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat. A dokumentumon „TÜK IRATTÁR” feliratú pecsét, valamint a „MAGYAR FORRADALMI MUNKÁS-PARASZT KORMÁNY TITKÁRSÁGA” feliratú bélyegző lenyomata található.]

5. A BM III. Főcsoportfőnökség jelentése a minisztériumokban és főhatóságoknál felállított Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai működésének tapasztalatairól, 1962. december 7.

Belügyminisztérium
III. Főcsoportfőnökség
62 – 7347/62.

Szigorúan titkos!

A jelentés Kollégium elé
történő előterjesztésével
egyetértek:
Galambos József r. vör. gy.
miniszterhelyettes

Jelentés

a minisztériumokban és főhatóságoknál felállított Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai működésének tapasztalatairól

A Politikai Bizottság 1961. február 7-i határozata¹⁹ alapján a konkrét szervezőmunkát csak az 1961. novemberi kormányrendelet²⁰ megjelenése után kezdhették meg. A megfelelő káderek hiánya, egyes szervek pl. a METESZ²¹ vezetőinek vonakodása, a Művelődésügyi Minisztériumban történt átszervezés stb. komoly[an] akadályozta a határozat időben történő végrehajtását.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3298/1961. sz. határozata értelmében a Kohó- és Gépipari, a Nehézipari, a Közlekedés- és Postaügyi, a Könnyűipari, a Művelődésügyi, a Pénzügy-, a Földművelődésügyi Minisztériumokban, a Magyar Tudományos Akadémián, a Magyar Testnevelési és Sporthivatalnál, a Műszaki- és Természettudományi Egyesületek Szövetségénél, a nemzetközi kapcsolatok intézésére külön szervezet (osztály, csoport) kellett létrehozni.

A Könnyűipari és Földművelődésügyi Minisztériumot kivéve a Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya – továbbiakban NKO – 1962 augusztusáig megalakult. Nagy elvtársnő²², Könnyűipari Miniszter a Belügyminiszter elvtárssal történt megbeszélése alapján nem tartotta szükségesnek az NKO felállítását. A Földművelődésügyi Minisztériumban létrehozták ugyan az NKO-t, Losonczy elvtárs²³ azonban erre a munkára olyan vezetőt állított be, akit később Moszkvába a KGST-hez²⁴ helyeztek. Utódja a BM-ből 1957-ben leszerelt Németh Lajos elvtárs²⁵, akivel a kapcsolatot még nem vettük fel.

Az NKO-k területére 8 „SZT” állományú tisztet állítottunk be. Ezek közül 3 elvtárs osztályvezetői beosztásban közvetlenül a szerv vezetőjéhez, illetve helyetteséhez tartozik (NIM, MTA, MTSH) egy elvtárs a főosztályon osztályvezető (MÜM), 1 elvtárs a minisztérium titkárságához tartozó csoportvezető (PÜM) és 3 elvtárs osztályvezető helyettesként dolgozik (KGM, KPM, METESZ).²⁶ Ez a helyzet azért alakult így, mert alkalmazkodni kellett a már kialakult gyakorlathoz, másrészt az egyes szervek vezetői – METESZ, KGM – ragaszkodtak az e területen már begyakorlott emberekhez, akiket

különböző okok – alkalmasság, származás, családi helyzet stb. – miatt nem vehettünk állományba.

A 8 NKO-s közül 6 elvtárs régebbi belügyi tiszt, két elvtárs a már működő NKO vezetői közül lett állományba véve. Két elvtárs több, négy pedig egy idegen nyelvet beszél.

A Művelődésügyi Minisztériumban megalakult a Tolmács-csoport, ahol 2 „SZT” állományú elvtárs dolgozik.

Az NKO-k létrehozásával, munkájuk beindításával megteremtettük a PB határozat végrehajtásának egyik fontos feltételét.

Megszerveztük a ki- és beutazók nyilvántartását és ellenőrzését. Az NKO-k 1962. december 1-ig kb. 7000 útlevél és vízum ügyet intéztek el a kiutazók részére és több mint 5000 beutazó vízumügyével foglalkoztak. E munka során a hivatalosan kiutazó magyar állampolgárok közül 520 személyt igazítottak el a 04. számú miniszteri parancs²⁷ alapján. A ki- és beutazások, a rendezvények biztosításába közel 300 személyt vontak be, 21 jelentősebb nemzetközi rendezvény – súlyemelő VB, rákszűrő kongresszus stb. – ellenőrzésében vettek részt.

Munkájuk nyomán 56 operatív értékű jelzést, illetve jelentést adtak, az ellenünk irányuló ellenséges tevékenységgel kapcsolatban. A jelentések többségét az illetékes operatív szerveinknek küldtük meg. A kiutazások során 4 személy disszidált, egy disszidálási kísérletet megakadályoztak és 16 esetben tettek javaslatot a kiutazás megakadályozására.

Az NKO-k bevonásával lehetőséget biztosítottunk 5 esetben a különböző operatív szervek részére ügynökségük fedéssel történő kiutaztatására. Több mint 40 olyan kiutazásra hívták fel a III/I. Csoportfőnökség figyelmét, akik 6 hónappal hosszabb időt töltenek kapitalista országokban. A baráti ÁB²⁸ szervek kérése alapján 7 esetben megszervezték a célszemélyek magyarországi tevékenységének ellenőrzését. Az eredményről tájékoztatót küldtünk a baráti szervek részére.

A központi csoportnál a legutóbbi időkhöz mindössze 2 fő foglalkozott az NKO-k munkájával, ennek ellenére viszonylag jó munkakapcsolatot alakított ki a hivatali vezetőkkel, megkezdte a hálózat építését (jelenleg 7 hálózata van) rendszeresen irányította és ellenőrizte az „SZT” tisztek munkáját. Jelenleg 4 operatív tiszt – a státusz 5 – foglalkozik 14 minisztériumi és főhatósági NKO-val. A munka színvonala ma még elmarad a követelményektől.

Az NKO-kal kapcsolatos munka során számos tényező komolyan akadályozta, illetve akadályozza a PB határozatának végrehajtását:

1. A PB határozatát, az ebből következő feladatokat sem a BM illetékesei – az NKO-k munkájával foglalkozó vezetők és beosztottak – sem a Minisztériumok és főhatóságok vezetői nem dolgozták fel megfelelően, ennek következtében meg nem értés tapasztalható a határozat lényegét illetően. Bár az „SZT” tisztek felkészítése érdekében tájékoztatót kaptak a PB határozatáról, azonban túlságosan előtérbe került a munka szervezési és ügyviteli része. Ebből eredően az „SZT” tisztek tevékenységében túlteng az adminisztrációs, hivatali jellegű munka. Ők maguk is inkább hivatalnokok, mint politikai, illetve operatív munkások.

2. Sem a minisztériumok és főhatóságok vezetői, sem az „SZT” tisztek nem vették igénybe a Magyar Népköztársasághoz hű állampolgárok, a különböző állami és társadalmi szervek lehetőségeit az ellenséges tevékenység elleni harchoz. Az NKO-k létrehozásával egyidejűleg nem nőtt megfelelő mértékben az állami és társadalmi szervek és ezek vezetőinek felelőssége a ki- és beutazásokkal kapcsolatos munkában.

3. A „SZT” tisztekben meg van a készség az eredményes munkára, azonban a PB határozatának meg nem értéséből következik, hogy egyes „SZT” tisztek tevékenységében, befelé fordulás, hatáskör túllépés és olyan magatartás tapasztalható, amely a velük együtt dolgozókat nem vonzza, hanem taszítja a ki és beutazásokkal összefüggő feladatok végzésétől.

4. A minisztériumok és főhatóságok – a MÜM kivételével – kidolgozták az NKO ügyrendjét, de a METESZ és MTSZ nem egyeztetette ezt a Belügyminisztériummal. A munka kezdetén lévő tapasztalatlanságunk miatt ezek az ügyrendek nem felelnek meg a jelenlegi követelményeknek, mert nem határozzák meg világosan az „SZT” tisztek

hivatali beosztását, az intézmény vezetőjéhez való viszonyát. Ezért fordul elő egyes helyeken – pl. KPM, KGM, MÜM – hogy a különböző külföldiekkel kapcsolatos programokról, meghívásokról, rendezvényekről későn, vagy egyáltalán nem szereznek tudomást.

A hibák megszüntetése és a munka eredményesebbé tétele érdekében a következő intézkedések szükségesek:

1. Miniszterhelyettesi parancsot kell kiadni, mely szabályozza az NKO-kal kapcsolatos munkát és a csoportfőnökségek közti koordinációt.

Határidő: 1963. február 28.

Felelős: Németi József r. ezds.

2. Az NKO-kal foglalkozó tiszteknek fel kell dolgozni a PB határozatát, a kollégiumi előterjesztést és a miniszterhelyettesi parancsot. Ki kell dolgozni e dokumentumokban meghatározott feladatok végrehajtásához szükséges intézkedéseket.

Határidő: 1963. március 31.

Felelős: Karasz Lajos r. ezds.

3. A minisztériumok és főhatóságok sajátosságainak és az operatív érdekeknek megfelelően az illetékes minisztériumok és főhatóságokkal közösen el kell készíteni az NKO-k új ügyrendjét, melyet a belügyminiszter és az illetékes miniszter, illetőleg főhatóság vezetője hagy jóvá.

Határidő: 1963. április 30.

Felelős: Németi József r. ezds.

4. Javasoljuk, hogy az illetékes minisztériumok és főhatóságok vezető testülete tárgyalja meg a PB határozatát és a helyi viszonyoknak megfelelően határozzák meg az abból eredő feladatokat.

Határidő: 1963. május 1.

Felelős: Pap János belügyminiszter

5. A PB határozatának megfelelően előadásokat kell tartani azon minisztériumok és főhatóságok dolgozói részére, melyek legjobban érintettek a ki- és beutazások terén. Az előadásokban ismertetni kell az ellenséges hírszerzőszervek módszereit, érdeklődésük irányát, azokat a tennivalókat, melyek szükségesek az ellenséges tevékenység megakadályozásához. Erre vonatkozóan ütemtervet kell készíteni.

Határidő: 1963. február 28.

Felelős: Tanulmányi és Módszertani
Osztály Vezetője

6. 1964. február 15-ig előterjesztést kell készíteni kollégiumi ülés elé az NKO-k munkájáról és tapasztalatairól.

Határidő: 1964. február 15.

Felelős: Karasz Lajos r. ezds.

Budapest, 1962. december 7.

(Németi József r. ezds.)

főcsoportfőnök h.

K: 2 pld. 5 old.
1 pld. letét
1 pld. Vezető elvt.

[MOL XIX-B-1-z-10-62/15-1963. Géppel írt tisztázat Németi József aláírásával. A dokumentum fejlécén „A minősítés megszűnt az 1995. évi LXV. tv. 28. §-ára figyelemmel” szövegű pecsét olvasható.]

6. A belügyminiszter-helyettes 009. számú parancsa a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályain dolgozó szt-állomány munkájának és irányításának megjavítására, 1963. december 5.

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos!

Szám: 10-23/9/1963.

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterhelyettesének
009. számú parancsa

Budapest, 1963. december 5-én

Pártunk és kormányunk politikájának megfelelően jelentősen fejlődnek hazánk gazdasági és kulturális kapcsolatai a kapitalista országokkal. Ennek eredményeként gyors ütemben emelkedik a kapitalista viszonylatú hivatalos ki- és beutazók száma. Az ily módon kialakult lehetőségeket az imperialista hírszerzőszervek felhasználják a hazánk ellen irányuló aknamunka és propagandatevékenység végzése során. Tevékenységük ellenőrzése az elhárítás számára megnehezült, ezért szükségessé vált egy olyan szerv létrehozása az egyes minisztériumoknál és főhatóságoknál, mely a hivatalosan ki- és beutazókkal lévő közvetlen kapcsolata révén hathatós segítséget tud adni a kémelhárításnak és más operatív szerveknek.

E körülményeket figyelembe véve: a nemzetközi kapcsolatok lebonyolításából adódó feladatok intézésére, a Nyugatra ki- és beutazók fokozott ellenőrzésére – az imperialista hírszerzőszervek tevékenységének leleplezése, korlátozása és megszakításának elősegítése céljából – a Minisztertanács 3298/1961. sz. határozata alapján az egyes minisztériumoknál és főhatóságoknál megalakultak a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai (továbbiakban NKO).

Az NKO kettős alárendeltségű szerv. Szervezetét, hatáskörét és hivatali feladatait a BM III/II. Csoportfőnökkel egyeztetett és az illetékes miniszter, vagy főhatóság vezetője által jóváhagyott ügyrend határozza meg. Az operatív munka megszervezését és végrehajtását, az operatív érdekek és elgondolások érvényre juttatását „szigorúan titkos” állományú belügyi operatív tiszt biztosítja.

Az NKO-ok létrehozásával bővültek az állambiztonsági munka lehetőségei és eszközei. Kialakítottuk az NKO-kon végzendő eredményes kémelhárító munka feltételeit. Ennek nyomán tevékenységük már számottevő segítséget jelent az operatív munkában, fejlődésük iránya, valamint munkájuk tartalma alapvetően pozitívnak tekinthető.

Az eredmények ellenére az NKO-k fedése alatt dolgozó „SZT” tiszt az operatív feladatok végrehajtása terén még sok kezdeti nehézséggel küzdenek. Munkájuk még nem elég szervezett, nem elég hatékony, irányításuk nem elég színvonalas.

Az NKO-k fedése alatt dolgozó „SZT” állomány munkájának és irányításának megjavítása, a feladataikkal kapcsolatos legfontosabb alapelvek egységes értelmezése és gyakorlati alkalmazása érdekében

megparancsolom:

1. Az NKO-kon dolgozó „SZT” tiszt munkáját a belügyminiszter és helyettesének parancsai alapján végezze. Hivatali munkájáért közvetlenül az illetékes miniszternek, (helyettesének) vagy főhatóság vezetőjének, az MNK [Magyar Népköztársaság] biztonsága érdekében tett operatív intézkedéseiről a BM III/II. Csoportfőnöknek felelős. Az NKO fedése alatt végzendő operatív munkát a III/II-6. Osztály vezetőjének irányítása alapján köteles megszervezni.
2. Az „SZT” tiszt feladata:

a) Az NKO fedése alatt érvényesítse a kiutazó magyar állampolgárok védelmére és a kapitalista országok beutazó állampolgárai ellenséges tevékenységének felderítésére és megakadályozására irányuló kémelhárítási feladatokat.

b) Az operatív feladatokat hivatalos és társadalmi kapcsolataira támaszkodva, azok segítségével hajtsa végre. A hozzákapcsolt ügynökséget a III/II-6. osztályvezető utasításai szerint foglalkoztassa.

c) Állandóan tanulmányozza a BM III/II. Csoportfőnökség – esetenként a III/I. Csoportfőnökség – igényeinek megfelelő hálózatépítési lehetőségeket. Vegyen részt ügynökjelöltek tanulmányozásában, beszerzésük előkészítésében, de beszerzéseket nem hajthat végre.

d) Használja fel az NKO lehetőségeit a BM III. Főcsoportfőnökség különböző szervei – elsősorban a III/II. és a III/I. Csoportfőnökség –, valamint az MNVK 2. Csoportfőnökség szervei számára szükséges operatív intézkedések megtételére, e szervek munkájának elősegítésére, elgondolásaik érvényesítésére.

3. Az NKO-n dolgozó „SZT” tiszt a magyar állampolgároknak kapitalista országokba történő kiutazása során biztosítsa:

a) A Magyar Népköztársaság védelmére irányuló állambiztonsági intézkedéseknek a minisztérium, főhatóság külföldi utazási terveiben történő érvényesítését.

b) A BM III/II. Csoportfőnökség illetékes osztályán keresztül a kapitalista országba hivatalos utazásra készülő személyek ellenőrzését. A III/II. Csoportfőnökségen keresztül a III/I. Csoportfőnökség időben – még a tervezés időszakában – tudomást szerezzen arról, hogy kik azok a személyek (szakemberek stb.), akik 6 hónapra, vagy annál hosszabb időre hivatalosan kapitalista országokba utaznak ki.

c) Utasítás alapján kezdeményezze és biztosítsa a minisztérium, főhatóság vezetőjénél – a személyek védelme, vagy más operatív indokok miatt – hogy a kiutazásra nem javasolható dolgozók helyett más személyek utazzanak.

d) A konspiráció szigorú betartása mellett a BM III. Főcsoportfőnökség tisztjeinek, ügynökségének operatív célból történő kiutaztatását, delegációkba történő behelyezését.

e) Ügynökség, illetve jól felkészített társadalmi kapcsolatok felhasználásával a kapitalista országokba hivatalosan kiutazó magyar állampolgárok védelmét. A kiutazók felkészítésében és a kapitalista országokból visszatért magyar állampolgároknak az operatív érdekekkel összefüggő beszámoltatásába vonja be a hivatal, intézmény illetékes vezetőit. Ezt a munkát úgy szervezze meg, hogy az illetékes vezetők az állambiztonsági érdekeket az utazással kapcsolatos hivatali munka fontos részének tekintsék. Fontosabb ügyekben a kiutazók felkészítését és beszámoltatását az „SZT” tiszt személyesen hajtsa végre.

f) Beosztásán keresztül az „SZT” tiszt biztosítsa a magyar állampolgárok hivatalos kiutazásával kapcsolatos összes útlevél- és vízumügyek intézését.

4. Az NKO-n dolgozó „SZT” tiszt a kapitalista állampolgárok beutazásával kapcsolatban biztosítsa:

a) A hivatalos beutazási tervek és programok elkészítésénél a Magyar Népköztársaság biztonsági érdekeinek érvényesítését. Kezdeményezze az illetékes vezetők felé, hogy azok a külföldi szakemberek, kereskedők stb., akik beutazásaik során érdemi ügyintézés, üzletkötést stb. nem folytatnak – ne kaphassanak bármely nekik tetsző időpontban meghívásokat, beutazási engedélyeket.

b) A külföldiek programjában ne szerepeljen fontos katonai objektumok, az ellenséges hírszerzőszervek érdeklődési körébe tartozó üzemek, tudományos intézetek megtekintése.

c) A BM III/II. Csoportfőnökség időben értesítést kapjon a tervezett beutazásokról, programokról, tárgyalásokról, azok résztvevőiről.

d) Ügynökség, társadalmi és hivatalos kapcsolatok bevonásával a kapitalista állampolgárok ellenőrzését, tanulmányozását a kémelhárítási és felderítési szempontoknak megfelelően.

5. Az „SZT” tiszttel közvetlen kapcsolatot csak a III/II. Csoportfőnökség kijelölt beosztottja tarthat. Utasításokat, feladatokat az „SZT” tiszt csak tőle fogadhat el és a végrehajtásról neki számol be. A BM III. Főcsoportfőnökség, vagy más szervek

beosztottai az „SZT” tiszttel közvetlen kapcsolatot nem tarthatnak, őt hivatalában nem kereshetik fel, szolgálati jellegű kérelmeiket stb. a III/II-6. Osztályhoz kell eljuttatni.

Az osztály köteles az operatív szervek kéréseit összehangolni – a lehetőségektől függően – az „SZT” tiszt felé továbbítani és az eredményről az illetékes operatív szerveket tájékoztatni.

6. Az „SZT” állomány konspirációs helyzetének védelme érdekében a III/II. Csoportfőnökség dolgozza ki az „SZT” tisztekkel való konspirált kapcsolattartás rendszerét. Ettől csak indokolt, sürgős esetekben a csoportfőnök engedélyezhet eltérést. Az „SZT” tiszt munkahelyén nem tárolhat az operatív munkával összefüggő „szigorúan titkos” iratokat.

7. Az „SZT” tiszt operatív munkájával összefüggő konkrét kérdésekről, elgondolásokról, tervekről, személyekről stb. csak a szükséges mértékben, gondosan ügyelve, hogy dekonspiráció ne következzen be – a BM III/II. Csoportfőnökség ügyrendjében meghatározott vezetők előzetes engedélye alapján – adhat tájékoztatást a minisztérium vagy főhatóság vezetőjének.

8. Az „SZT” tiszt feladatait a minisztérium, főhatóság felelős vezetőire, párt, KISZ és szakszervezeteire támaszkodva végezze. Érje el, hogy az állam biztonsága és állampolgárainak védelme érdekében történő intézkedéseket a hivatal dolgozói megértsék és az NKO munkáját segítsék.

9. Az „SZT” tiszt jogát és kötelességét a nyílt állományra mindenkor érvényes szolgálati utasítások határozzák meg.

Az „SZT” tiszt a minisztérium, főhatóság dolgozóival, vezetőivel való együttműködése során az állambiztonsági munka eredményes végrehajtása érdekében tanúsítson az adott helyzetekhez alkalmazkodni tudó, szerény magatartást.

Külföldre általában operatív célból utazhat ki. Kapitalista országba történő kiutazását a III. Főcsoportfőnökség ügyrendjében meghatározott vezetők engedélyezhetik.

10. A BM III/II. Csoportfőnökség – függően az operatív érdekektől – szervezze meg, hogy azoknál az intézményeknél, ahol az NKO vezetője nem „SZT” állományú tiszt – fokozatosan megfelelő együttműködés alakuljon ki.

Jelen parancsot az érintett operatív állománnyal megfelelő mértékben ismertetni kell.

Galambos József s. k.
rendőr vezérőrnagy,
miniszterhelyettes

Felterjesztve: miniszter elvtársnak.

Kapják: miniszterhelyettesek,
BM III. főcsoportfőnök-helyettes,
BM III/I., II., III., IV., V. csoportfőnök,
BM III/3., 5. osztályvezető,
BM III/II. Csoportfőnökség osztályvezetői,
MNVK/2. Csoportfőnökség vezetője.

Készült: 35 példányban.

Tartalmaz: 4 oldalt.

[MOL XIX-B-1-az 54. d. Géppel írt tiszttáza. A dokumentum fejlécén „A minősítés megszűnt az 1995. évi LXV. tv. 28. §-ára figyelemmel” szövegű, valamint „Hatályon kívül helyezve” feliratú pecsét olvasható.]

7. A BM III/II. Csoportfőnökség jelentése a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályairól szóló, 1963. január 17-i BM Kollégiumi határozat végrehajtásáról, 1964. április 24.

BM III/II. Csoportfőnökség

Szigorúan titkos!

10-64/5/1964.

Jelentés
az NKO-k-ról szóló 1963. január 17-i kollégiumi határozat végrehajtásáról

I.

A BM Kollégiuma 1963. január hó 17-én megtárgyalta az NKO-k helyzetét, tevékenységét, a Politikai Bizottság és a Minisztertanács vonatkozó határozatait végrehajtásával – a hivatalosan ki- és beutazók ellenőrzésének megjavításával – kapcsolatos további feladatainkat és megfelelő határozatokat hozott a munka megjavítására.²⁹ Az eltelt 1 év tapasztalata bizonyítja, hogy a kollégiumi határozat helyes volt. Útmutatásai jelenleg is érvényesek. A határozat elősegítette a Politikai Bizottság 1961. február 7-i határozatának végrehajtását, tovább szélesedtek az állambiztonsági munka lehetőségei, javult az e területen folyó operatív munka.

Az állami szervek, így a NIM, a KPM és a MÁV Pártbizottsága – a kollégiumi tagok részvételével – a PÜM Kollégiuma és az MTA Elnöksége megtárgyalta a PB 1961. február 7-i határozatát és az abból eredő feladatokat. A KPM-ben és a KGM-ben miniszteri utasítások jelentek meg, melyek a határozatnak megfelelően szabályozzák a ki- és beutazások rendszerét. Az érintett minisztériumok és főhatóságok elkészítették ügyrendjüket, azonban belső átszervezések miatt azokat pl. az MTSZ és METESZ részéről a BM-el még nem egyeztetették.

A határozat végrehajtása során tovább erősödött az az egészséges folyamat, hogy a minisztériumok és főhatóságok párt és hivatali vezetői kezdik az NKO-t elismerni, fontos szervnek tekinteni, létjogosultságát kevésbé vitatják, igen sok kérdésben támaszkodnak rá. Felelősségteljesebben foglalkoznak vele és kísérik figyelemmel a hivatalos ki- és beutazások alakulását, illetve az ezzel kapcsolatos munkát. Ebben szerepe van annak, hogy a hivatalos ki- és beutazók számának rohamos növekedésével a mi tapasztalataink is bővültek, és ezáltal több segítséget tudunk a szaktárcáknak nyújtani.

A fenti helyeken mind jobban merül fel az az igény, hogy nagyobb rendet kell teremteni a hivatalos utazások területén és olyan közszellemet kell kialakítani, hogy minden vezető és beosztott felelősséget érezzen az államtitok megvédése, az állam biztonsága iránt. E felismerés segítése, ösztönzése és a gyakorlatban történő érvényesítése érdekében propaganda előadásokat tartottunk és további előadásokat fogunk tartani azokban az objektumokban, ahol a hivatalos ki- és beutazók magas száma ezt szükségessé teszi.

A minisztériumokban és főhatóságoknál kezd kialakulni azoknak a felelős vezetőknek a köre (kb. 80–120 fő), akik a területükről kiutazók eligazítását és beszámoltatását, továbbá a nyugatról beutazók ellenőrzését fontos feladatuknak tekintik. Mint tapasztaljuk, gyakorlati javaslataikkal, problémáikkal mindinkább megkeresik az NKO-kat és központi alosztályunkat.

Az eredmények ellenére a BM Kollégium határozatának végrehajtása – figyelembe véve az NKO-k létrehozása óta eltelt rövid időt – még nem elég intenzív és hatékony. Fékezi az előrehaladást az a körülmény, hogy a PB és az MT³⁰ határozata nem minden szervnél talált kellő megértésre az állam biztonságának védelme szempontjából. Még nem sikerült mindenütt elérni, hogy a minisztériumok és főhatóságok egyes vezetőinek hozzáállása – főként a gyakorlati intézkedések meghozatala és végrehajtása – olyan legyen, mint ahogy azt Népköztársaságunk biztonsági érdekei megkívánják.

Állami szerveink egyes vezetői a növekvő hivatalos ki- és beutazásokkal párhuzamosan nem adják meg mindig munkánkhoz a kellő segítséget. Esetenként pl. gondtalanul kiengednek kétes elemeket nyugati országokba, akik közül előfordult, hogy disszidáltak. A felelősség mértékének megfelelően az ilyen hanyagságot rendszerint nem követte fegyelmi felelősségre vonás állami, illetve pártvonalon.

Az MT határozat megjelenése óta a hivatalos ki- és beutazások száma nagyban megnőtt az olyan területeken is, mint az Építésügyi-, Egészségügyi-, Belkereskedelmi-, Könnyűipari-, Földművelődésügyi Minisztériumban. „SZT” állományú tisztünk e

szerveknél nincs. A kiutazók állambiztonsági szempontból történő eligazítása, beszámoltatása és a külföldiek ellenőrzése nincs megoldva.

II.

A kollégiumi határozat végrehajtása szerény, de a további munka szempontjából figyelemre méltó eredményeket és tapasztalatokat hozott az operatív munkában is. A határozat óta az NKO-k kb. 22.000 útlevél- és vízumügyet intéztek el, 56 rendezvény, jelentősebb konferenciák, tárgyalások stb. biztosításában vettek részt, társadalmi és hivatalos kapcsolatok bevonásával. Eredményesen vettek részt ügynökjelöltek tanulmányozásában. A hazai bázis nyújtotta lehetőségek kihasználása érdekében több jelzést adtak a III/I. Csoportfőnökség felé a hosszabb időre kiutazó személyekre vonatkozóan és az operatív érdekeknek megfelelően segítséget nyújtottak a kiutazók körülményeinek, lehetőségeinek pontosabb felméréséhez. Eredményesnek tekinthető az a tény, hogy az elmúlt időben mintegy 700–800 kiutazó állampolgárt részesítettek személyesen eligazításban.

Korántsem mondhatjuk még el, hogy a kiutazókkal való személyes foglalkozások, előzetes beszélgetések és a visszatérésük utáni beszámoltatások tökéletesek. Sok még bennük a formalitás ugyan, de alapjait, kezdeti eredményeit jelentik a kémelhárítás szempontjából fontos objektumaink, államtitkaink, felelős tisztségeket betöltő állampolgáraink védelme érdekében tett erőfeszítéseinknek. Mindez pl. hozzájárult ahhoz, hogy több disszidálásra való csábítás visszautasításra talált, illetve azt felénk jelentették a hivatalosan kiutazó magyar személyek.

Több szakember jelentése alapján tudomásunkra jutott, hogy utazásaik során – pl. Nyugat-Németországban, Franciaországban és Angliában – már a határtól kezdve figyelemmel kísérik őket az ellenséges hírszerző és elhárító szervek.

A Kollégium határozata óta az NKO-k munkája megerősítette a hivatalos ki- és beutazások terén az ellenséges szervek alkalmazott módszereivel kapcsolatos korábbi tapasztalatainkat.

Komolyabb eredményeket elért tudósokat, mérnököket, kutatókat előszeretettel – 380-400 esetben név szerint – hívták meg Nyugatra, hogy témájukról előadást tartsanak. Mindezt felhasználják e személyek tanulmányozására, a sötét hírszerzés céljaira. Az ilyen „vendég utak” alkalmával sok esetben az illető meggondoltságán múlik, hogy mit mond el, mivel vezetői nem mindig határozzák meg, hogy miből mennyit mondhat el.

Fokozódott a nyugati újságírók érdeklődése, tevékenysége, főleg a KGST titkok, a szocialista országok közötti ellentmondások kérdései iránt a politikai hírszerzés irányában. Erre utal az a tény is, hogy saját tapasztalataink mellett a baráti állambiztonsági szervek is az előző évekhez viszonyítva több nyugati újságíró ilyen irányú tevékenységére hívták fel figyelmünket.

Az NKO-kon keresztül szerzett tapasztalataink szerint a NATO hírszerzőszervek az utóbbi időben mind nagyobb aktivitással használják fel a hazánkban rendezett tudományos konferenciákat és hivatalos tárgyalásokat, mint csatornát, egyre több volt, vagy jelenleg is hivatalos katonai állományban lévő, különösen amerikai „szakember” beutazására.

A nyugati hírszerzőszervek élnek a beutazó szakemberek által nálunk végzett szerelések, vagy hivatalos gyárlátogatási programok alapján azokkal a lehetőségekkel, amelyek egyes állami szerveink, illetve vezetőink hanyagságából, hiányos éberségéből fakadnak. Pl. a Balatonfűzfői Papírgyárban 15 osztrák szerelő dolgozik. Az igazgató nem ismeri a PB határozatát, így nem is tett intézkedéseket a fenti személyek mozgásának korlátozására. Mivel a gyár közös területen fekszik a Nitrokémiával,³¹ az utóbbiban is korlátlan a mozgási lehetőségük. A Nitrokémiában nem tudják, hogy 1964-ben hány nyugati szakember tartózkodott a gyár területén, a vállalat csak azon személyek neveit szerepelteti a reprezentációs könyvben, akiknek ilyen címen kiadást eszközöltek. Felelősség terheli a III/II-6 és a III/III. Csoportfőnökség illetékes osztályait is, mivel a kellő koordinációt nem teremtették meg ahhoz, hogy a fenti üzemben dolgozó külföldi szerelőket ellenőrizzük.

Hasonló esetekkel találkozunk a NIM és a KGM területén is. A hanyagságból eredő lehetőségeket az egyes objektumokban a sötét hírszerzésre és vizuális felderítésre, hadiüzemeink termelési kapacitásáról, meglévő adataik bővítésére, pontosítására stb. igyekeznek a nyugati beutazók felhasználni.

A fő NATO országokból szervezeten és nagyfokú aktivitással foglalkoznak a kulturális területtel. Szakembereik egy részét operatív célok érdekében küldik be az országba, felhasználva erre a különböző kulturális intézményeket, mint pl. az angolok a British Council-t.

Jelzéseink vannak arra, hogy egyes magyar szakemberek – anyagi előnyök megszerzése érdekében – a lazaságokat és a kellő ellenőrzés hiányát kihasználva kutatják annak lehetőségét, hogy hosszabb, rövidebb ideig nyugati szervek és cégek meghívottai lehessenek. Bár komoly szakemberek elítélik ezeket a módszereket (prostitúciónak tartják), azonban fellépésükkel, a tömegesen jelentkező ilyen irányú tevékenységet csupán némileg csökkentették, megakadályozni nem tudták. A lazaságokra jellemző, hogy pl. a közelmúltban Horgos³² miniszter elvtárs erélyes fellépésére volt szükség miniszterhelyettesi értekezleten, mivel a KGM egyes vezetői szintén támogatói voltak az említett utazásoknak.

Állami vonalon a hivatalos kiutazások, nyugati tanulmányutak stb. szervezésének túlzásba vitele tapasztalataink szerint ugyancsak a fenti célokkal van összefüggésben. Ezek a törekvések és a már említett lazaságok lehetőséget teremtenek a kiutazók kompromittálására és táptalajt nyújtanak a nyugati hírszerzőszerveknek az ellenünk irányuló tevékenységük kifejtésében.

Tettünk néhány eredményes intézkedést az elmúlt időszakban az NKO-k működésével és az „SZT” tiszték feladataival kapcsolatos legfontosabb kérdések és alapelvek kidolgozása terén. Az elmúlt év végén megjelent 009. számú miniszterhelyettesi parancs jelentős mértékben hozzájárult a feladatok és teendők egységes értelmezéséhez a munka megfelelő rendszerének, stílusának kialakításához. Hasznosnak bizonyultak az „SZT” tiszték részére tartott eligazítások, a gyakorlatban felmerült problémák egyéni és együttes megbeszélése. Ez erősítette az NKO-kon dolgozó tisztjeinkben – és erre jelenleg különösen szükség van – a BM-hez való tartozást és a felelősségérzetet az operatív munka iránt.

Az NKO-k vonalán folyó munka szerény eredményei mellett több nehézség jelentkezett a kollégiumi határozat végrehajtása során, amely különösen abból fakadt, hogy az NKO-kal foglalkozó központi alosztály káderproblémával küzdött, illetve munkánkhoz a megfelelő személyi feltételeket az elmúlt évben biztosítani nem tudtuk, bár megoldására tettünk lépéseket. Az alosztályon dolgozó fiatal, kevés operatív tapasztalattal rendelkező elvtársak számára komoly nehézségeket okozott az NKO-kon dolgozó „SZT” tiszték irányítása és ellenőrzése. Nem tudtunk érvényt szerezni annak a követelménynek sem, hogy az alkalmatlan „SZT” tiszték cseréjét a szaktárcák területéről megoldjuk. Nem voltunk elég kezdeményezőek abban, hogy olyan területeken, mint az FM³³, egészségügy, stb. a hivatalos ki- és beutazók száma jelentős növekedésével párhuzamosan, a megfelelő ellenőrző és elhárító tevékenységet kiterjesszük.

Tapasztalataink alapján megállapítható, hogy az NKO-k munkájában reális veszélye van az ügyintézésrel (útlevél, stb.) kapcsolatos adminisztrációs munka túltengésének, amely háttérbe szorítja az operatív munkát, a munka érdemi részét, az eredeti célkitűzések megvalósítását. Az „SZT” állományú tisztjeink egy részének munkájában még sok a formalitás, sablonszerűség, bátortalanság, emiatt megközelítőleg sincs olyan eredménye a munkának mint amennyit a ráfordított energia alapján elvárunk. A központi alosztály és az „SZT” tiszték bátortalanságát tükrözi, hogy mint e fontos szervek irányítói nem használták ki megfelelően az itt tartózkodó nyugati személyek ellenőrzése során felszínre került azon lehetőségeket, melyek segítették volna a hírszerzési munkánkat és hatékonyabbá tették volna a támadólagos elhárítást.³⁴

Kihatott munkánkra továbbá, hogy nem tudtuk megoldani a kellő koordinációt a BM más szerveivel, a szaktárcák felé végzett tevékenységünkben. Vonatkozik ez különösen az itt tartózkodó nyugati személyek ellenőrzésére, a nyugatra utazók eligazítására és beszámoltatására, valamint a felszínre kerülő jelzésekről időben történő kölcsönös tájékoztatásra.

III.

Elmúlt évi munkánk tapasztalatai alapján véleményünk szerint az NKO-k vonalán megteremtődtek azok a feltételek, melyek lehetővé teszik, hogy a PB és a Kollégium határozatát, továbbá az elmúlt év végén megjelent 009-es miniszterhelyettesi parancsot végrehajtsuk és az állambiztonsági munkát szélesebb alapokra helyezzük.

A fejlődés meggyorsítása érdekében az elkövetkező időben további feladatainknak tekintjük:

1. Tovább kell javítani a minisztériumok és főhatóságok területén a politikai felvilágosító munkánkat. El kell érni, hogy az állami, párt és tömegszervezeti vezetők nagyobb felelősséget érezzenek a kiutazók eligazítása és beszámoltatása, a beutazók ellenőrzése, üzemek látogatásának ellenőrzése, valamint az államtitkok védelme terén.

2. A fentiek megoldása érdekében szükséges, hogy a Kollégium határozata alapján a BM felső vezetői találják meg annak lehetőségét, hogy a fenti kérdésekben személyesen is tárgyaljanak az illetékes szaktárcák vezetőivel. Ezzel is nagyobb súlyt adva a PB és a Kollégiumi határozat végrehajtása fontosságának.

3. A hivatalos ki- és beutazók számának fokozatos növekedése szükségessé teszi 1-1 fő „SZT” állományú tiszt beállítását az Egészségügyi-, Építésügyi-, Földművelődésügyi-, Belkereskedelmi és Könnyűipari Minisztériumokban a megfelelő elhárítás érdekében. Javasoljuk az illetékes szaktárcák vezetőivel a kapcsolat felvételét e kérdésben.

4. Az NKO-k vonalán további erősítéseket kell eszközölni az „SZT” és nyílt – operatív – állományból, a BM más területéről, illetve ahol ez nem oldható meg, a szaktárcák területéről.

5. Az NKO mint új szerv a fejlődés során állandóan újabb és újabb feladatokat kell, hogy elvégezzen. Ez szükségessé teszi, hogy hatékonyabb intézkedéseket tegyünk az állomány rendszeres továbbképzésére és az operatív tapasztalatokról történő rendszeres tájékoztatásra, a konspirációs elvek megsértése nélkül.

6. A BM más – de különösen a III. Főcsoportfőnökség – szerveivel az NKO-k területén jobb koordinációt kell kialakítani. Szükségessé teszi ezt a támadólagos elhárítás hatékonyabbá tétele, a hírszerzési lehetőségek megfelelő kihasználása. A konspiráció betartásával meg kell találni a még intenzívebb együttműködés módjait.

7. Egy hónapon belül ki kell dolgozni az NKO központi alosztály ügyrendjét, melyben kifejezésre kell juttatni – a 009. számú miniszterhelyettesi parancs alapján – hogy az NKO mint az összbelügyi érdekek képviselője kell, hogy folytassa tevékenységét.

8. Fel kell kérni az MSZMP KB Adminisztratív Osztályát, hogy a KB illetékes osztályaival nyújtson segítséget a szaktárcák területén a PB határozatának végrehajtásában.

9. Az NKO-k munkájának eredményesebb segítése érdekében tájékoztatni kell a III/I-IV. Csoportfőnökségek osztályvezetőit és a megyei (budapesti) rendőrfőkapitányok politikai helyetteseit a Kollégium határozatáról.

A felsorolt előttünk álló feladatok következetes végrehajtása lehetővé teszi számunkra, hogy a hivatalos ki- és beutazások adta lehetőségeket céltudatosabban, aktívabban és szervezettebben ki tudjuk használni a támadólagos elhárítás érdekében.

A Kollégium határozata továbbra is irányadó és időszerű, módosítása nem szükséges.

Budapest, 1964. IV. 24.

Karasz Lajos s. k.
r. ezredes
csoportfőnök

Készült: 20 pld.

[MOL XIX-B-1-z-10/64/5/1964. Aláírás nélküli, géppel írt tiszttáza. A dokumentum fejlécén „A MINŐSÍTÉS MEGSZÜNT az 1995. évi LXV. tv. 28. §-ára figyelemmel” feliratú

pecsét, valamint „A jelentés Kollégium elé terjesztésével Németi József r. ezredes elvtárs egyetért.” szöveg olvasható.]

8. Javaslat a Magyar Testnevelési és Sportszövetség (MTS) Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya operatív munkájának megszervezésére, 1965. január 27.

Belügyminisztérium
III/II. Csoportfőnökség
6-b. alosztály

Szigorúan titkos!

Tárgy: Az MTS NKO
operatív munkájának
megszervezésére

Javaslat
Budapest, 1965. január 27.

Az MTS NKO-jának vezetőjét Becz Imre elvtársat 1961 novemberében állítottuk be „SZT” állományú tisztként. Az eltelt idő alatt a ki- és beutazó csoportok szűrésében és ellenőrzésében értünk el eredményeket.

- Több világrendezvény biztosítását szerveztük meg eredményesen. Pl. Súlyemelő Európa Bajnokság, Múkorcsolya EB. Az argentin vívó VB, az innsbrucki téli és a tokiói nyári olimpia. A rendezvények biztosítása több értékes operatív jelzést hozott felszínre.
- Eredmények mutatkoznak az állambiztonság védelmének társadalmasításában. Az 1964-es évben több mint 60 személyt vontunk be a téli és a nyári olimpia biztosításába.

Az elért eredmények mellett hiányoznak azok a szilárd szervezeti és egyéb intézkedések a hivatal vezetői részéről, melyek biztosítanák, hogy az állambiztonsággal összefüggő feladatokat a hivatali munka szerves részévé tegyék.

A PB 1961. február 7-i határozata az MTS területén csak részben lett végrehajtva. Az elmúlt 3 év alatt az operatív munka előfeltételei és helyes arányainak kialakítását több tényező befolyásolta.

- Objektív tényezőként jelentkezett az, hogy 1962-ben új vezetés került az MTS élére. Az új vezetés 1962-ben és 1963-ban a sport teljes átszervezésével volt elfoglalva. Ez az időszak 1963 decemberéig tartott.
- A nagyarányú átszervezés és személyi változások befolyásolták a hivatalos és társadalmi kapcsolatok hálózatának kialakítását.
- Eгри Gyula³⁵ elvtárs az MTS elnöke 1963 őszén kapott először részletes tájékoztatót az „SZT” tiszt beállításáról és a PB határozat ide vonatkozó feladatairól.
- 1964 tavaszán ismételt megbeszélés volt Eгри elvtárral, a megállapodás értelmében az egész kérdés-komplexumra az olimpia befejezése után térünk vissza. Eгри elvtárs javasolta, hogy a BM illetékes vezetőivel közösen tárgyalják meg azokat az intézkedéseket, amelyek végrehajtásával a PB 1961. február 7-i határozatát maradéktalanul meg lehet oldani.
- Az 1964-es év az olimpiára való felkészülés éve volt. Ez a munka lekötötte minden erőnket, így nem maradt idő az NKO-n folyó operatív munka reális értékelésére és elemzésére, valamint a különböző szervezeti intézkedések megtételére.

Az MTS területén az állambiztonság védelméhez szükséges, helyes szervezési formák kialakításához és a társadalmi erők fokozottabb bevonása érdekében javasoljuk:

- A vezetők részére (elnök, elnökhelyettesek) teljes és részleges tájékoztató az NKO és az ÁB védelmének összehangolására és ebben az állami vezetők szerepére és felelősségére. A társadalmi erők eredményes bevonása érdekében az elnök részéről egy rendelet kiadása, mely kötelezővé teszi az érdekelt vezetők részére a ki- és beutazók szűrésében és ellenőrzésében való részvételt.
- A rendelet értelmében ebben a munkában részt vennének az elnökhelyettesek, osztályvezetők, sportszövetségi vezetők, és a nagyobb sportklubok vezetői. A ki-

és beutazás során szerzett tapasztalatokról a küldöttség vezetői kötelesek írásos jelentést adni az NKO-nak (MTS).

- A beutazó csoportok és személyek operatív biztosításának megszervezését és az így szerzett tapasztalatokról az NKO (MTS) tájékoztatását.
- Az MTS tömegszervezeti jellegét figyelembe véve, fokozottabb mértékben kell törekedni egy széles körű társadalmi kapcsolatok hálózatának kiépítésére.
- A munka operatív részét összefogja és koordinálja az NKO-t vezető operatív tiszt.
- A fenti feladattal egyidejűleg propaganda előadások szervezése, esetenként kiállítás és filmelőadással egybekötve. Ebben a kategóriában azok a sportvezetők, edzők és sportolók vennének részt, akik a rendszeres kiutazók, illetve a beutazó csoportokkal foglalkozók kategóriájába tartoznak.

Szervezeti intézkedések:

Az NKO-nak jelenleg egy ideiglenes ügyrendje van. Ez az ügyrend a PB február 7-i határozata és a Minisztertanács 3298/1961. sz. rendelete alapján nincs egyeztetve a III/II. Csoportfőnökséggel.³⁶ Így a ki és beutazással összefüggő egyes konkrét feladatok nem tartoznak az NKO hatáskörébe.

- A Nemzetközi Sportszövetségekben dolgozó magyar funkcionáriusok és küldöttek irányítása, vezetése nem tartozik az NKO hatáskörébe. Miután a sport-politikai elveket más osztály adja meg, így ezen személyeknél az operatív elveket nem lehet érvényesíteni. Javasoljuk ezt a feladatkört az NKO hatáskörébe utalni.
- A kapitalista országok rendszeresen kérnek hosszabb időre (1–2 év) magyar edzőket. Helyes lenne[ha] az NKO-n dolgozó „SZT” tisztünk már a kiválasztással egyidejűleg tájékoztatást kapna az igényről és a kiválasztásra javasolt személyekről.

- Az MTS területén folyó nagy létszámú ki- és beutazás:

Pl.:

1963 nyugati kiutazás: 6108 nyugati beutazás: 3540

1964 nyugati kiutazás: 5323 nyugati beutazás: 4162

- A fenti számokat figyelembe véve, még jól szervezett munka esetén sem tudja egy „SZT” tiszt megoldani. Javasoljuk, hogy az NKO-n két „SZT” tisztet foglalkoztassunk. Egyik csak a kiutazó csoportok, a másik csak a beutazó csoportok szűrését és ellenőrzését végezné.³⁷

A 75. sz. „SZT” tisztünk³⁸ 3 éve végzi kettős feladatát, mint az MTS NKO-jának vezetője.

- Mint szakmai vezető túlzottan le van terhelve, ez a leterhelés nehezíti, befolyásolja és rendszeresen akadályozza operatív munkájának végzését.
- Munkastílusán is változtatni kell. Elég lassú és körülményes, mint vezető, túlságosan elaprózza magát. Egészségileg sincs teljesen rendben, sokat betegeskedik.
- Beállítása után alapvető operatív kiképzésben részesült. Mint NKO vezető egy nyelvet sem beszél, szükséges volna egy meghatározott időn belül egy nyugati nyelv elsajátítása.

A fenti problémákat elsősorban javasoljuk Egri Gyula elvtárral az MTS elnökével megbeszélni, majd a vele történt megállapodástól függően egy részletes megbeszélést javasolunk az összes elnökhelyettesekkel.

Az MTS vezetőinek szabadságolását figyelembe véve, javasoljuk, hogy a megbeszélést január 25. és február 10. között tartsuk meg.

Gergely László r. őrgy.
alosztályvezető

Stoll Dániel r. őrgy.

K: 1 pl. felterjesztve.

G: Jné.

Nyt sz.: 6/7-11/65.

[ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 109–111. Géppel írt tisztázat Gergely László és Stoll Dániel aláírásával.]

- ¹ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3115/1957. sz. határozata a hivatalos külföldi utazások engedélyezéséről, 1957. március 4. MOL XIX-A-83-a-18/5-1957.
- ² A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 4. számú parancsa a legális csatornák átfogására, 1959. március 3. MOL XIX-B-1-az 39. d.
- ³ A PB határozata az útlevel- és vízumrendszer néhány kérdéséről, 1960. október 18. MOL 288. f. 5/205. ö. e.
- ⁴ A PB határozata a külföldi kapcsolatok szabályozására, 1961. február 20. MOL 288. f. 5/221. ö. e.
- ⁵ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3298/1961. sz. határozata az egyes minisztériumoknál, országos hatáskörű szerveknél a nemzetközi kapcsolatok intézéséről. MOL XIX-A-83-b 289. d.
- ⁶ Németi József főcsoportfőnök-helyettes jelentése a minisztériumokban és főhatóságoknál felállított NKO-k működésének tapasztalatairól, 1962. december 7. MOL XIX-B-1-z-10-62/15-1963. A Könnyűipari Minisztériumban a miniszter és a belügyminiszter megbeszélése során végül is nem tartották szükségesnek ilyen szerv létrehozását, míg a Földművelődésügyi Minisztériumban az NKO élére kinevezett vezetőt Moszkvába a KGST központjába helyezték, utódjával pedig a BM ekkor még nem vette fel a kapcsolatot. Uo.
- ⁷ A Kohó-és Gépipari Minisztérium B (hadiipari) részlegéhez tartozó vállalatok. Tisztán hadiipari profilú gyár, üzem kevés volt az országban, sokkal jellemzőbb volt, hogy a hadiipari és a különösen fontos gyártmányok termelése és az ezzel kapcsolatos kísérleti kutatómunka a nem hadiipari objektumnak minősített vállalatoknál folyt. Egy kimutatás szerint a KGM/B vállalatok termelésének csupán 2–20 %-a volt a hadiipar szolgálatába állítva. Előterjesztés a különösen fontos üzemek kapitalista állampolgárok által történő látogatás szabályozására, 1961. május 25. MOL XIX-B-1-v-388-66-1904/1961. 11. d.
- ⁸ A belügyminiszter-helyettes 009. sz. parancsa a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályain dolgozó „SZT” állomány munkájának és irányításának megjavítására, 1963. december 5. MOL XIX-B-1-az 54. d.
- ⁹ A Magyar Testnevelési Sport Hivatal (MTSH) a Magyar Testnevelési és Sport Tanács (MTST) működésével kapcsolatos ügyintézését látta el. A Hivatal vezetője az MTST elnöke volt, és az MTST-nek volt alárendelve. Az MTST elődjét 1948-ban hozták létre Országos Sporthivatal (OSH) néven, amely 1951-től Országos Testnevelési és Sportbizottságként (OTSB) működött, majd 1956-tól a Művelődésügyi Minisztérium (MM) lett az intézmény jogutódja egészen 1958-ig, amikor a Magyar Testnevelési és Sport Tanács (MTST), 1963-ban pedig a Magyar Testnevelési és Sportszövetség (MTS) nevet vette fel. Bővebben: *A magyar állam szervei, 1950 – 1970.* Szerk. Boreczky Beatrix (főszerkesztő), Müller Veronika, Pető Iván, G. Vass István. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1993. 447–448., 498–500.
- ¹⁰ Aradi István a KGM műszaki főelőadója 1959-ben több alkalommal juttatott Nyugatra – az akkori megítélés szerint – államtitkot képező, a hadiipari termelésre vonatkozó adatokat, ezért a Budapesti Katonai Bíróság különtanácsa zárt tárgyaláson, hűtlenség büntette miatt halálra ítélte. Fellebbezésének elutasítása után az ítéletet 1960. január 15-én végrehajtották. ÁBTL 3.1.9. V-145881 és V-145881/1.
- ¹¹ Lásd a 9. számú lábjegyzetet!
- ¹² Anonimizálva.
- ¹³ Hegyi Gyula sportvezető, politikus. 1948 és 1951 között az Országos Sport Hivatal (OSH) majd az Országos Testnevelési és Sport Bizottság (OTSB) elnöke. 1957-től 1962-ig a Magyar Testnevelés és Sport Tanács (MTST) elnöke államtitkári rangban. A Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) elnöke 1951 és 1964 között.
- ¹⁴ Lásd a 9. számú lábjegyzetet!
- ¹⁵ BM Politikai Nyomozó Főosztály Belső Reakció Elhárító Osztálya.
- ¹⁶ A fejléc mellett az állami címer grafikus ábrázolása látható.
- ¹⁷ Kézzel írva a következő szöveg olvasható: „+ 3 pl. fotó. 1974. IX. 4. Konetáné”, illetve a példány helyén eredetileg nem az 51, hanem a 48-as szám szerepelt, de azt kézzel áthúzták.
- ¹⁸ Hollai Imre diplomata, politikus, pártfunkcionárius. Az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya (1953–1954), majd Külügyi Osztálya (1960–1963) vezetője, a külügyminiszter első helyettese., Péteri István pártfunkcionárius. 1956-tól az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának a vezetője, 1963 és 1979 között a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság általános elnökhelyettese., Erdei Ferenc szociológus, politikus. A Nemzeti Parasztpárt egyik alapítója 1939-ben, 1944 végétől belügyminiszter, később államminiszter, majd föld- és igazságügyi miniszter, később 1955–1956-ban a Minisztertanács elnökhelyettese, majd 1964–1970-ben a Hazafias Népfront főtitkára, az Elnöki Tanács tagja 1965 és 1971 között., Valkó Endre a MTESZ főtitkára.
- ¹⁹ A PB február 7-i ülésén vitatták meg az előterjesztést és 20-án készült el a véglegesnek tekinthető változat, amelyet a válogatásban közölök. Lásd az 1. sz. dokumentumot!
- ²⁰ Lásd a 4. sz. dokumentum.
- ²¹ Helyesen: MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége).
- ²² Nagy Józsefné (Szarka Jolán) szövőnök, politikus. Könnyűipari miniszter 1955 és 1971 között.
- ²³ Losonczi Pál politikus, pártfunkcionárius. 1957-től az MSZMP KB tagja, földművelődésügyi miniszter 1960 és 1967 között, majd 1987-ig az Elnöki Tanács tagja.
- ²⁴ Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa.
- ²⁵ Németh Lajos államvédelmi hadnagy, pártfunkcionárius. 1952-től az Államvédelmi Hatóság I/5. majd az V/6. osztályán előbb operatív beosztott, majd alosztályvezető. 1957-ben leszerel és a Vízügyi Főigazgatósághoz kerül. 1962. júniusától az FM Nemzetközi Együttműködési Osztályának a vezetője. ÁBTL 2.8.1. BM Központi Fogyaték 4108.
- ²⁶ NIM: Nehézipari Minisztérium, MTA: Magyar Tudományos Akadémia, MÜM: Munkaügyi Minisztérium, PÜM: Pénzügyminisztérium, KPM: Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium.

²⁷ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 4. számú parancsa, 1959. március 3. MOL XIX-B-1-az 39. d.

²⁸ Állambiztonsági.

²⁹ A BM Kollégiuma 1963. január 17-i ülésén tárgyalta meg a BM III. Főcsoportfőnökség jelentését a minisztériumokban és a főhatóságoknál felállított Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai működésének tapasztalatairól (Lásd 5. sz. dokumentum) és elfogadta azt. Határozatában – többek között – az NKO-k és a csoportfőnökségek közötti koordináció szabályozásáról szóló miniszterhelyettesi parancs kiadását, valamint az NKO-k új ügyrendjének elkészítését rendelte el. A BM Kollégium 1963. január 17-i ülésének rövidített jegyzőkönyve. MOL XIX-B-1-z-20/jkv-10-62/15-1963. 20. d.

³⁰ Minisztertanács.

³¹ Nitrokémia Ipartelepek (Fűzfőgyártelep).

³² Horgos Gyula gépészmérnök, politikus, 1963 és 1975 között kohó-és gépipari miniszter.

³³ Földművelődésügyi Minisztérium.

³⁴ A támadólagos elhárítás az állambiztonsági szervek aktív, kezdeményezést biztosító, a megelőzést szolgáló harcmódora. *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1980. (Támadólagos elhárítás szócikk.)

³⁵ Egri Gyula lakatossegéd, politikus. Belügyminiszter-helyettes 1954-ben, majd 1962-től KB-tag, valamint a Magyar Testnevelési és Sport Tanács (MTST), illetve a Magyar Testnevelési és Sportszövetség (MTS) elnöke. 1964–1969-ben a Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) elnöke.

³⁶ A dokumentumon a „III/II. Csoportfőnökséggel” szövegrész kézzel áthúzva és mellette a „Belügyminisztériummal” felírat olvasható.

³⁷ Egy 1967-ben – a III/III-2/b. alosztálya által a sportelhárítás hatékonyságának növelésére – készített dokumentum megismétli a fenti javaslatot, azzal az eltéréssel, hogy a két „SZT” állományú tiszt közül az egyik az NKO helyettes vezetője, míg a másik az NKO útlel és vízumcsoportjának legyen a vezetője. Javaslat a sportelhárítás hatékonyságának növelésére, 1967. március 21. ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 206–209.

³⁸ Becz Imre kereskedelmi segéd, szt-állományú tiszt, rendőr őrnagy. 1949-től 1958-ig az MDP–MSZMP központban dolgozott, közben 1952-ben Helsinkiben a magyar olimpiai csapat mellett végzett „politikai munkát”, amelyért a Magyar Népköztársaság Sportérdemérem Arany fokozatával tüntették ki. 1958-tól az MTSZ Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztályának, később pedig a Magyar Testnevelési és Sportszövetség Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának lett a vezetője. 1967. január 31-én nyugállományba helyezték. ÁBTL 2.8.2.2. III/II. szt-tisztek személyi anyaga. 4.